

Wpływ wzrostu gospodarczego na dywergencję poziomu rozwoju i życia w układzie przestrzennym i regionalnym Polski w procesie transformacji

Pierwsza faza transformacji od sytemu nakazowo-rozdzielczego do gospodarki rynkowej w Polsce wywołała głęboką restrukturyzację społeczno-gospodarczą, a szczególnie pod wpływem prywatyzacji stosunków własności oraz powstawania odpowiadających im form instytucjonalnych i wiele innych. Fundamentalnym aksjomatem przy ocenie jego skutków są efekty redystrybucji dochodów wyznaczających poziom rozwoju i życia społeczeństwa. Bardziej realnie są one widoczne w dyferencjacji poziomu rozwoju i życia w układzie przestrzennym i regionalnym. Przy jej poznaniu wzięto pod uwagę dwie opcje interpretacji: sprawiedliwość rynkową oraz sprawiedliwość społeczną, konkurujące przy wyborze modelu społeczno-ekonomicznego w gospodarce rynkowej w Polsce. Pierwsza preferuje paradygmat efektywności wzrostu gospodarczego oraz zasadę „więcej równości oznacza mniej efektywności” oraz że przy podziale dochodów pierwotny jest wkład w tworzeniu PKB¹. Druga opcja kieruje się kryterium rozdziału procesu tworzenia od użytkowania i że uczestnictwo w ich użytkowaniu powinno być równe, według tej zasady „nie tylko silni, lecz i słabi mają prawo do bytu”. Krytyka modelu gospodarki rynkowej wskazuje, że narastają w niej trwale głębokie nierówności w dochodach – bogactwo i ubóstwo oraz że biegun biedy wywołuje także skutki ekonomiczne poprzez hamowanie popytu większości społeczeństwa na dobra pierwszej potrzeby oraz inwestycje². Sytuacja ta zagraża także krajom znajdującym się fazie transformacji, w tym także Polsce³. Szczególnie ważnym zadaniem w tym zakresie staje się zapewnienie minimalnego dochodu większości społeczeństwa, a przede wszystkim dostępu do edukacji sprzyjającej tworzeniu kapitału ludzkiego, umożliwiającego wyjście

¹ A. Okun, *Ceny i ilości. Analiza makroekonomiczna*, PWN, Warszawa 1991.

² M. P. Todaro, *Economic Development in the Third World*, ed. Longman. With Plains 1994.

³ J. Dziewulski, *Sprawiedliwość społeczna jako przedmiot sporu*, [w:] J. Wilkin (red.), *Efektywność a sprawiedliwość*, Key Text, Warszawa 1997.

krajom słabo rozwiniętym z „zakłętego kręgu biedy”. Nadanie priorytetu kształtowaniu kapitału ludzkiego, np. w Polsce, nie znajduje uznania wobec dominującego paradygmatu wzrostu gospodarczego⁴. Jej uwzględnienie jest konieczne tym bardziej, że aktualniejszy staje się wzrost zrównoważony zakładający, że jakość życia daleko wykracza poza konsumpcję dóbr. Dylemat efektywności i sprawiedliwości przekłada się także na skutki nierówności wzrostu w układzie przestrzennym i regionalnym. Neoliberalny model gospodarki rynkowej powoduje, że regiony rozwinięte uzyskują wyższą efektywność nakładów i kumulują czynniki produkcji, odwrotnie jak słabo rozwinięte, które ulegają degradacji. Zapis z kolei w Konstytucji polskiej o społecznej gospodarce rynkowej, zawiera dążenie do zapewnienia równych szans rozwojowych podmiotom gospodarowania, w tym niwelowanie dysparytetu między regionami silnymi i słabymi⁵. Wielka iluzja transformacji w Polsce polega na tym, że w rzeczywistości podnoszeniu efektywności towarzyszy zwiększanie rozpiętości w dochodach, i tak o jedną trzecią obniżyły się one w grupie pracowników najemnych, a chłopów do ok. 60%, jednocześnie kształtowanie klasy średniej jest procesem długookresowym⁶. W modelu państwa opiekuńczego, efektywność i sprawiedliwość dystrybucji pozostają trwale w konflikcie⁷. Wzrost liczby gospodarzy w gospodarce przestrzennej i regionalnej wywołuje nie tylko skutki ekonomiczne, ale też społeczne. Dywergencja powiększa dysparytet w poziomie rozwoju i życia między regionami, konwergencja natomiast go zmniejsza, jednak wymaga wspierania regionów przez sektor publiczny np. inwestycjami w infrastrukturze ekonomicznej, kapitałem ludzkim, napływem kapitału zagranicznego. Z doświadczeń scentralizowanej polityki regionalnej w PRL dążącej do równomiernego rozwoju wynika, że wulgarny egalitaryzm nie tylko nie usunął istniejących dysproporcji w poziomie rozwoju, nie był też akceptowany społecznie⁸. Na potrzebę badań nad problemem dysproporcji przestrzennych regionalnych, opartych na różnych podstawach aksjologicznych, wskazują ekonomiści regionalni w celu wyjaśniania ich jako elementu „długiego trwania”⁹, zajmujący się rozwojem społeczno-gospodarczym Polski w procesie transformacji do gospodarki rynkowej¹⁰, inter-

⁴ E. J. Mishan, *Spór o wzrost gospodarczy*, PIW, Warszawa 1986; J. Wilkin, *Efektywność a sprawiedliwość jako problem ekonomiczny*, [w:] Wilkin J. (red.), *Efektywność...*, wyd. cyt.

⁵ A. Walicki, *Zakres wolności*. *Źródło władzy*, „Przegląd tygodniowy” X 1997.

⁶ E. J. Mishan, *Spór...*, wyd. cyt.

⁷ J. Kornai, *Stabilizacja i wzrost w procesie transformacji. Przypadek gospodarki węgierskiej*, Warszawa 1998.

⁸ J. Dziewulski, *Sprawiedliwość...*, wyd. cyt.

⁹ *Polska przestrzeń w okresie długiego trwania*, praca zbiorowa, A. Kukliński (red.), Biuletyn KPZK PAN 1997/178; B. Jałowiecki, G. Gorzelak, *Problematyka społeczna w gospodarce przestrzennej*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, Biuletyn KPZK PAN 1998/180.

¹⁰ J. Wilkin, *Efektywność...*, wyd. cyt.

dyscyplinarne badania empiryczne socjologów, prawników czy politologów. Do głównych przyczyn zwiększania nierówności zaliczane są m.in.: niedoskonałość rozwoju instytucjonalnego, dualny podział na wieś – miasto, postępująca metropolizacja, poszerzanie się peryferii bezrobocia i biedy¹¹.

METODA ANALIZY ORAZ KLASYFIKACJI REGIONÓW

W celu poznania skutków transformacji dla zmian poziomu rozwoju w układzie przestrzennym i regionalnym, dokonano delimitacji kraju na trzy obszary oraz wchodzące w ich skład województwa według podziału administracyjnego z 1999 r., ziemie zachodnie i północne (dalej skrót ZZiP: dolnośląskie, opolskie, lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie), ziemie centralne (dalej ZC: mazowieckie, kujawsko-pomorskie, łódzkie, śląskie, wielkopolskie, małopolskie, świętokrzyskie), ziemie wschodnie Polski (dalej Z.Wsch.: białostockie, lubelskie, podkarpackie), które uznano za regiony, kierując się przede wszystkim historycznym ich „rdzeniem” oraz wykształconymi cechami trwałymi¹²: uwarunkowaniami społeczno-gospodarczymi, poziomem zagospodarowania i siecią osadniczą, strukturą społeczno-gospodarczą, uprzemysłowieniem i strukturą agrarną, więziami wewnątrzregionalnymi i funkcją największych ośrodków miejskich i innymi. W celu weryfikacji, o ile teza o historycznym podziale kraju na „bogatszy zachód i biedniejszy wschód” jest aktualna, przeważa w nim dywergencja, czy też konwergencja, poddano ją egzemplifikacji w oparciu o poziom rozwoju w realnie powstałym podziale po drugiej wojnie, na trzy obszary¹³ (mapa 1). W badaniu posłużono się wynikami analiz PKB wg nowych i starych województw za lata 1988–1992, 1995–1998, 2000–2001 Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i US w Katowicach¹⁴ oraz niektórymi opracowaniami opartymi na metodzie taksonomicznej o poziomie życia¹⁵, informacjami

¹¹ *Manowce polskiej prywatyzacji*, M. Jarosz (red.), PWN, Warszawa 2001.

¹² *PKB według województw 1995–1998*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2000.

¹³ J. Kociszewski, *Konwergencja czy dywergencja poziomu rozwoju i poziomu życia pomiędzy regionami zachodnimi i północnymi oraz wschodnimi w procesie przechodzenia Polski do gospodarki rynkowej*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, J. Łoboda (red.), Wyd. UW. T.VII; J. Kociszewski, *Proces integracji ziem zachodnich i północnych z Polską*, Wyd. AE, Wrocław 1999.

¹⁴ *PKB według...*, wyd. cyt.; *PKB według województw 1999, 2000, 2001*, ZBSE GUS, US, Katowice 2001, 2002, 2003; *PKB i dochody ludności wg województw 1992* ZBSE GUS i PAN, Warszawa 1994 (aneks); *Problemy różnicowania dochodu narodowego Polski wg województw*, L. Zienkowski (red.), ZBSE GUS i PAN, Warszawa 1989.

¹⁵ *Taksonomiczna analiza przestrzennego różnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu przestrzennym*, A. Zeliaś (red.), Wyd. AE, Kraków 2000.

GUS¹⁶. Za miernik poziom rozwoju wyodrębnionych obszarów i regionów kraju przyjęto PKB *per capita*, a następnie w oparciu o tę kategorię dokonano ich klasyfikacji, odnosząc wartość każdego z ich do określonego przedziału wartości wskaźnika, stanowiącego średnią wartość uznaną za wzorzec krajowy. Za regiony wyżej rozwinięte uznano posiadające wartość wskaźnika powyżej 10%, – rozwinięte do 10%, – średniorozwinięte do 10%, – słabiorozwinięte poniżej 10%, oraz – bardzo słabo rozwinięte poniżej 20% od wzorca krajowego. Ze względu na to, że miernik PKB *per capita* wyraża głównie rozmiary produkcji materialnej i jako taki nie oddaje w pełni jakości życia i zalicza się do niego zarówno efekty społecznie pożądane, jak i niepożądane, wzrost dóbr materialnych, ale też antydobra¹⁷, podjęto próbę pogłębienia analizy poziomu rozwoju o miernik syntetyczny poziomu życia, obliczony w oparciu o 14 niepieniężnych wskaźników realnych¹⁸ determinujących go w zakresie: poziomu mieszkalnictwa, infrastruktury technicznej, handlu detalicznego, poziomu edukacji, ochrony zdrowia, abonentów telewizyjnych, ekologii, przeciętnych dochodów miesięcznych. Przeliczenie PKB *per capita* oraz wskaźnika syntetycznego jako wzorców krajowych na wartości względne pozwoliło porównać je i ustalić też relację między nimi w wyodrębnionych obszarach i regionach oraz zmianę dystansu od wzorca w wyodrębnionych okresach. Umożliwiło też prześledzenie, o ile są one ze sobą skorelowane, a o ile powodują dywergencję (rys. 2).

POZIOM ROZWOJU I ŻYCIA W UKŁADZIE PRZESTRZENNYM REGIONALNYM W OKRESIE PRL

Wzrost gospodarczy w PRL zmniejszył nierówności między obszarami ZZiP, ZC oraz Z.Wsch. Nie zniwelował jednak istniejącego między nimi dysparytetu (mapa 1). ZC oraz ZZiP przyjęły poziom regionu średniorozwiniętego, natomiast Z.Wsch. pozostały bardzo słabo rozwinięte. Znacznie większe dysproporcje, w stosunku do wzorca występowały między regionami. Spośród 16 regionów kraju, tylko dwa z nich posiadały poziom wyżej rozwinięty, cztery średnio rozwinięty, kolejne pięć wykazywało cechy słabo rozwiniętego, a cztery pozostałe bardzo słabo rozwiniętego, tj. wszystkie wchodzące w skład Z.Wsch. oraz jeden warmińsko-mazurski na ZZiP (mapa 1).

W wyniku polityki egalitaryzmu poziomu życia w stosunku do PKB *per capita* w układzie przestrzennym, dysparytet między obszarami pod tym względem

¹⁶ *Rocznik statystyczny województw 1990; 1993, 1998, 2001, 2003*, GUS, Warszawa.

¹⁷ L. Zienkowski, *Powódź a produkt krajowy brutto*, „Wiadomości Statystyczne GUS” nr 9, Warszawa 1997.

¹⁸ *Taksonomiczna analiza...*, wyd. cyt.

był znacznie mniejszy. Poziom życia odpowiadający regionowi rozwiniętemu posiadały tylko ZZiP, średnio rozwiniętemu ZC, natomiast Z.Wsch. słabo rozwiniętemu. Żaden z regionów pod tym względem nie osiągnął poziomu wyżej rozwiniętego, w pięciu z nich ukształtował się na poziomie rozwiniętym, w dziesięciu średnio rozwiniętym i tylko w jednym, podkarpackim, słabo rozwiniętym (mapa 2). Na wyższy poziom życia ZZiP wpływały korzystniejsze jeszcze wskaźniki. Spośród 14 wymienionych wyżej, aż 9 z nich wykazało wartości wyższe niż w kraju, przede wszystkim niższe zagęszczenie mieszkań, rozwinięta sieć kolejowa, przeciętne wynagrodzenie i sprzedaż detaliczna, opieka zdrowotna, ekologia oraz dostęp do mediów¹⁹.

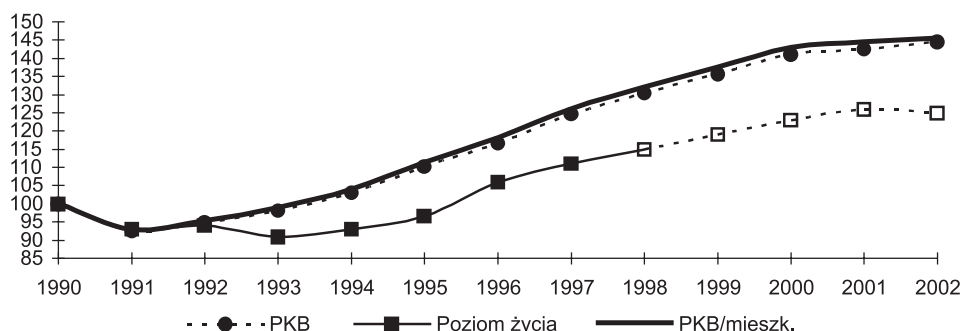
WPŁYW WZROSTU GOSPODARCZEGO, POZIOMU ROZWOJU ORAZ POZIOMU ŻYCIA

Wzrost gospodarczy w latach 1989–2003 przechodził wyraźnie cykl transformacyjny. Pod wpływem kryzysu postrzegany był w kształcie litery „U”²⁰. Po załamaniu się gospodarki w latach 1989–1992, począwszy od 1993–2000 wszedł on w etap dynamicznego wzrostu i po recesji w 2001, od 2002 r. znowu wykazuje ożywienie. W całym procesie transformacji dynamika wzrostu PKB wykazuje stałą korelację z dynamiką *per capita*, odmiennie jak z poziomem życia (rys. 1). W etapie pierwszym załamaniu uległy zarówno PKB, *per capita*, jak i poziom życia. W etapie drugim z kolei PKB, jak i *per capita* rosły proporcjonalnie i szybciej, wyraźnie wolniej i dłużej natomiast trwa podnoszenie poziomu życia. W związku z tym wyrównanie poziomu rozwoju z 1989 r. według PKB *per capita* nastąpiło z kilkuletnim opóźnieniem, a poziomu życia między 1996 i 1997 rokiem.

Brak pełnych informacji o PKB w przekroju regionalnym nie pozwala udzielić jeszcze informacji, o ile cykl transformacyjny w trzech wyodrębnionych obszarach przebiegał tak samo jak w kraju. Przeprowadzone szacunki wskazują, że w etapie kryzysu transformacyjnego najgłębszy jego spadek wystąpił na ZC, nieco łagodniej na ZZiP i Z.Wsch. Szczególnie jednak w regionach wyżej rozwiniętych – mazowieckim, który obniżył swoją pozycję do rangi rozwiniętego, a jeszcze bardziej śląskim, który zaczął wykazywać po raz pierwszy cechy średnio rozwiniętego (mapa 1). Wejście na ścieżkę wzrostu gospodarki polskiej w etapie 1993–2000, najszybciej objęło ZC, których dynamika znacznie przewyższyła średnią w kraju, w największym jednak stopniu region mazowiecki wraz z Warszawą, który już w 1997 r. przekroczył poziom rozwoju z 1989 r.

¹⁹ J. Kociszewski, *Proces...*, wyd. cyt.

²⁰ D. K. Rossati, *Polska droga do rynku*, PWE, Warszawa 1998.

Rysunek 1. Dynamika PKB, PKB *per capita* oraz poziomu życia w Polsce 1990–2002.

Źródło: Oprac. na podstawie, *Rocznik Statystyczny RP GUS 1999, 2000, 2003; Taksonomiczna analiza...*, wyd. cyt..

Niższa też dynamika wzrostu, głównie wskutek likwidacji PGR oraz restrukturyzacji przemysłu, wystąpiła we wszystkich regionach ZZiP. Wolniej również rozwijały się bardzo słabo rozwinięte regiony obszaru Z.Wsch.

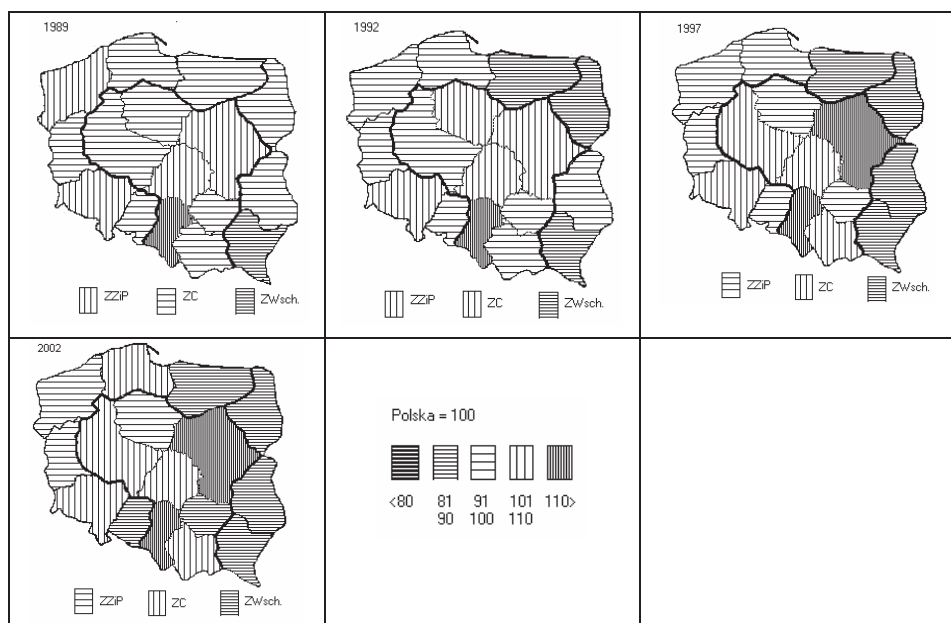
DYSPARYTET POZIOMU ŻYCIA W UKŁADZIE PRZESTRZENNYM I REGIONALNYM

Wzrost PKB wpłynął na nasilenie dyferencjacji w poziomie życia między obszarami. W stosunku do wzorca krajowego, najbardziej podniósł się on na ZC, w niewielkim stopniu na Z.Wsch. Spektakularne stało się natomiast jego obniżanie na ZZiP, w związku z czym systematycznie tracą one wpływ oraz od niego się oddalają. Zwiększyła się też rozpiętość poziomu życia między regionami (mapa 2). Dyferencjację pogłębiło osłabienie czynników determinujących poziom życia w kraju, 9 z nich w różnym zakresie oddziałuje stymulująco, a najbardziej popytowe, tj. dochody i płace ludności, sprzedaż detaliczna oraz ekologiczne, natomiast pozostałe destymulują go. W stosunku do wzorca, tylko na ZC wszystkie posiadają wartość wyższą, na ZZiP ilość stymulujących go spadła do czterech, tj. ekologiczne, sieć kolejowa i dostęp do mediów. Na Z.Wsch. natomiast wszystkie kształtują się poniżej i wpływają zbyt słabo na podniesienie poziomu życia.

KORELACJA WZROSTU GOSPODARCZEGO, POZIOMU ROZWOJU ORAZ POZIOMU ŻYCIA W UKŁADZIE PRZESTRZENNYM I REGIONALNYM

W końcu okresu PRL wyższy poziom życia niż poziom rozwoju występował tylko na ZZiP, średnio rozwinięty w obu przypadkach osiągnęły ZC, również na słabo rozwiniętych Z.Wsch. poziom życia był wyższy niż rozwoju (rys. 2). Podobne relacje między nimi kształtowały się w większości regionów, tylko w mazowieckim i śląskim poziom rozwoju przewyższał poziom życia (por. mapa 1; 2).

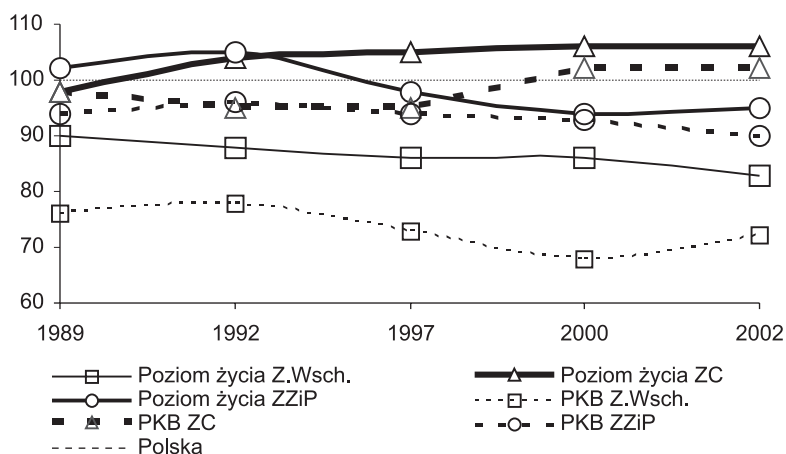
Wskutek procesu transformacji relacje te uległy istotnej zmianie. Zróżnicowana dynamika wzrostu PKB w obszarach i regionach w stosunku do kraju przełożyła się także na odmienną dynamikę wzrostu per capita i poziomu życia. Na ZC wzrost poziomu rozwoju – szczególnie od 1997 r., przyczynił się do podniesienia poziomu życia, odwrotnie jak na ZZiP, na których jego spadek pociągnął za sobą jeszcze głębsze obniżenie poziomu życia. Również na Z.Wsch. oba poziomy oddalają się od wzorca krajowego – bardziej jednak poziomu życia (rys. 2). W konsekwencji ZC przyjęły cechy regionu rozwiniętego zarówno pod względem poziomu rozwoju, jak i życia, który podnosi się wyraźnie szybciej.

Mapa 2. Relacje poziomu życia w regionach Z.Wsch., ZC oraz ZZiP.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie literatury.

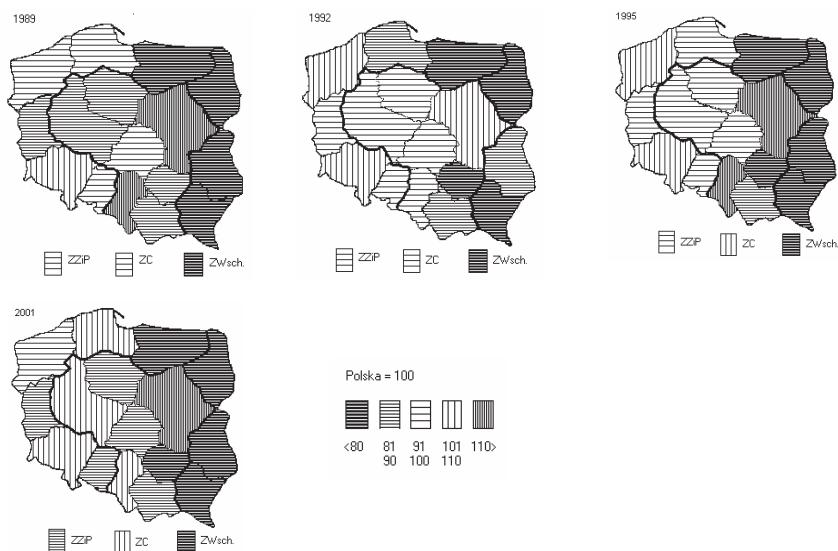
Odwrotne tendencje wykazują dwa pozostałe obszary. ZZiP, w porównaniu z 1989 r., permanentnie obniżają swój poziom rozwoju do odpowiadającego regionom słabo rozwiniętym, a pod względem poziomu życia do poziomu średnio rozwiniętego (por. mapa 1; 2).

Rysunek 2. Relacje PKB *per capita* oraz poziomu życia na ZZiP, Z.C. i Z.Wsch. (Polska = 100)

Z.Wsch. z kolei, zarówno pod względem poziomu rozwoju, jak i życia, oddalają się od wzorca krajowego, wykazując najniższy poziom życia. Proces transformacji w układzie przestrzennym nasilił tendencję do dywergencji także w układzie regionalnym. Wśród 16 z nich tylko w dwóch poziom rozwoju podniósł się, ale tylko w mazowieckim także poziom życia, w wielkopolskim natomiast pozostał on na tym samym poziomie. Także z 9, które zachowały dotychczasowy poziom rozwoju, tylko w małopolskim i pomorskim poziom życia podniósł się. W innych regionach w tej grupie oraz w 5 pozostałych w kraju, obniżeniu poziomu rozwoju towarzyszy spadek poziomu życia (mapa 1 i 2). Pogłębiła się też rozpiętość ekstremalna między regionami – mazowieckim, którego poziom rozwoju i życia są najwyższe oraz bardzo słabo rozwiniętymi, których poziom rozwoju nie zmienił się, a pod względem poziomu życia ulegają one degradacji (mapa 1; 2). Odwrotnie jak w okresie wyjściowym, kształtują się one w mazowieckim i śląskim, w których po raz pierwszy poziom życia jest wyższy niż PKB *per capita*.

Pogłębiona analiza poziomu rozwoju i życia w układzie przestrzennym i regionalnym kraju w procesie transformacji potwierdziła korzyści zmodyfikowania podziału na „bogatszy zachód i biedniejszy wschód”, i zastąpienie jej egzemplifikacją opartą na bardziej realnym podziale na ZZiP, ZC oraz Z.Wsch., uwzględniającą zarówno odmienne ich cechy trwale wykształcone historycznie,

Mapa 1. Relacje poziomu rozwoju regionów Z.Wsch., ZC oraz ZZiP.

PKB dla 1986 i 1992/szacunek; ceny bieżące

Źródło: Obliczenia własne na podstawie literatury.

jak i nowe kierunki rozwoju pod wpływem gospodarki rynkowej i integracji z UE. Wykazała ona nasilenie dywergencji między tymi obszarami oraz istotną zmianę ich wpływu na poziom rozwoju w układzie przestrzennym i regionalnym. Dominującym obszarem wyznaczającym poziom rozwoju i życia w kraju w układzie przestrzennym stały się ZC, jeszcze bardziej zmniejszyła się pozycja Z.Wsch., przede wszystkim jednak permanentnie maleje znaczenie ZZiP, w związku z czym przed polityką ekonomiczną i regionalną stoi dylemat, o ile będzie ona oparta na modelu rynkowej sprawiedliwości społecznej, hamującą dywergencję, bądź w przypadku utrzymywania modelu efektywności i sprawiedliwości rynkowej wyznaczenia granic nierówności redystrybucji dochodów. Szczególnie aktualnym postulatem jest wypracowanie odrębnej strategii rozwoju wobec każdego z nich, decentralizacja polityki regionalnej poprzez wspieranie aktywnej polityki samorządów w regionach ZZiP oraz Z.Wsch., sprzyjającej wyzwoleniu ich działań na rzecz akumulacji wewnętrznej, tworzenia kapitału ludzkiego, polityki społecznej minimalizującej biegun bezrobocia i biedy, zwiększających ich konkurencyjność w Europie regionów. Tym bardziej, że po przystąpieniu do UE coraz bardziej konkurencyjnym paradygmatem staje się postulat przeorientowania wzrostu gospodarczego opartego na ilościowej ekspansji produkcji dóbr na wzrost zrównoważony zakładający, że jakość życia daleko wykracza poza ich konsumpcję.

LITERATURA

- Dziewulski J., *Sprawiedliwość społeczna jako przedmiot sporu*, [w:] Wilkin J. (red.), *Efektywność a sprawiedliwość*, Key Text, Warszawa 1997.
- Jałowicki B., Gorzelak G., *Problematyka społeczna w gospodarce przestrzennej*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, Biuletyn KPZK PAN 1998/180.
- Kociszewski J., *Konwergencja czy dywergencja poziomu rozwoju i poziomu życia pomiędzy regionami zachodnimi i północnymi oraz wschodnimi w procesie przechodzenia Polski do gospodarki rynkowej*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, J. Łoboda (red.), Wyd. UW, T. VII.
- Kociszewski J., *Proces integracji ziem zachodnich i północnych z Polską*, Wyd. AE, Wrocław 1999.
- Kornai J., *Stabilizacja i wzrost w procesie transformacji. Przypadek gospodarki węgierskiej*, Warszawa 1998.
- Mishan E. J., *Spór o wzrost gospodarczy*, PIW, Warszawa 1986.
- Manowce polskiej prywatyzacji*, M. Jarosz (red.), PWN, Warszawa 2001.
- Okun A., *Ceny i ilości. Analiza makroekonomiczna*, PWN, Warszawa 1991.
- Piskozup A., *Dziedzictwo polskiej przestrzeni*, Ossolineum 1987.
- Polska przestrzeń w okresie długiego trwania*, A. Kukliński (red.), Biuletyn KPZK PAN 1997/178.
- PKB według województw 1995–1998*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2000.
- PKB według województw 1999, 2000, 2001*, ZBSE GUS, US Katowice 2001, 2002, 2003.
- PKB i dochody ludności wg województw 1992*, ZBSE GUS i PAN, Warszawa 1994 (aneks).
- Problemy różnicowania dochodu narodowego Polski wg województw*, L. Zienkowski (red.), ZBSE GUS i PAN, Warszawa 1989.
- Rocznik statystyczny województw 1990; 1993, 1998, 2001, 2003*, GUS, Warszawa.
- Rossati D. K., *Polska droga do rynku*, PWE, Warszawa 1998.
- Skarżyński R., *Państwo i społeczna gospodarka rynkowa. Główne idee polityczne ordoliberalizmu*, Warszawa 1994.
- Taksonomiczna analiza przestrzennego różnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu przestrzennym*, A. Zeliaś (red.), Wyd. AE, Kraków 2000.
- Todaro M. P., *Economic Development in the Third World*, ed. Longman. With Plains 1994.
- Walicki A., *Zakres wolności. Źródło władzy*, „Przegląd Tygodniowy” X 1997.
- Wilkin J., *Efektywność a sprawiedliwość jako problem ekonomiczny*, [w:] Wilkin J. (red.), *Efektywność...*, wyd. cyt.
- Zienkowski L., *Rozpiętości dochodowe*, „Nowe życie gospodarcze” X 1993.
- Zienkowski L., *Powódź a produkt krajowy brutto*, „Wiadomości Statystyczne” GUS nr 9, Warszawa 1997.

The Influence of an Economic Growth on the Development and Life Level in the Spatial and Regional System of Poland in the Transformation Terms

Summary

In the study there is an analysis of the results for the development and life level in the spatial and regional system in Poland under the influence of the transformation process. The realized effectiveness model according to the economical growth paradigm, in relation to the period of Polish People's Republic causes the differentiation and intensification of the divergence between them. It's voice is the growth of superiority in the development and life level in relation to the national pattern, in the central regions, mainly under of Varsovian's agglomeration, systematically lowering in the western and northern regions as well as greater depth fixedly very low level in the eastern regions. Among 16 regions of the country only in the Mazowieckie region the elevation of the development level accompanies the elevation of the life level, differently how at most of them, in which it keeps at the same level, and under the regard of the life level it falls. The disparitet among the regions with the higher and the lowest development level has increased.